

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЧНИЙ
КАФЕДРА ХІМІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан біологічного факультету

_____ Л.О. Омелянчик
(підпис) (ініціали та прізвище)

«_____» _____ 2020 р.

КОМБІНАТОРНА ХІМІЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки магістрів

спеціальності 102 Хімія

освітньо-професійна програма «Хімія»

Укладач: Петруша Юлія Юріївна, к.б.н., доцент

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри хімії

Протокол №_ від “_” _____ 2020 р.

Завідувач кафедри хімії

_____
(підпис)

О.А. Бражко
(ініціали, прізвище)

Ухвалено науково-методичною радою
біологічного факультету

Протокол №_ від “_” _____
2020 р.

Голова науково-методичної ради
біологічного факультету

_____
(підпис)

Н.М. Притула
(ініціали, прізвище)

2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрямок підготовки, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	<u>Галузь знань</u> 10 Природничі науки	Дисципліни вільного вибору студента	
Розділів – 2	<u>Спеціальність</u> 102 Хімія	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120 год.		2-й	2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4/2 самостійної роботи студента – 8	<u>Освітньо-професійна програма</u> Хімія	22 год.	6 год.
		Лабораторні	
	12 год.	6 год.	
	Самостійна робота		
	86 год.	108 год.	
	Вид контролю: залік		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Комбінаторна хімія» є формування у студентів цілісного уявлення про сучасні технології та методи швидкого синтезу та комп'ютерну генерацію різних, проте структурно споріднених біологічно активних сполук або матеріалів, та високопродуктивний біологічний скринінг одержаних речовин.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Комбінаторна хімія» є поглиблення системних знань та практичних вмінь з методології комбінаторного синтезу, технологічних досягнень в цій галузі, основних стратегій пошуку біологічно активних речовин; використання цих технологій в хімії, фізиці, біології, медицині.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен

знати:

- історію розвитку комбінаторної хімії;
- принципи створення комбінаторних бібліотек;
- переваги та недоліки рідкофазного синтезу;
- переваги та недоліки твердофазного синтезу;
- способи очищення реакційних сумішей від домішок;
- способи проведення твердофазних реакцій;
- класифікацію лінкерів;
- способи іммобілізації вихідної сполуки на твердофазовому носії;
- основні типи смол, що використовуються в комбінаторній хімії;
- основні типи хімічних реакцій, що застосовуються в комбінаторному синтезі;
- новітні наукові та практичні досягнення в галузі комбінаторної хімії;

уміти:

- планувати комбінаторну бібліотеку хімічних сполук;
- проводити відбір building blocks;
- підготувати і здійснити апробацію синтезу в розчині або на твердому носії;
- ідентифікувати активні сполуки;
- проводити обробку результатів експерименту і оцінювати їх у порівнянні з

літературними даними;

- орієнтуватися у різноманітті сучасних приладів для комбінаторного синтезу.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких

результатів навчання (компетентностей):

- здатність використовувати сучасну апаратуру при проведенні наукових досліджень, професійне володіння комп'ютером (ЗК-10);
- здатність використовувати основи теоретичних знань у сучасному хімічному виробництві (СФК-1);
- здатність обробляти результати хімічних експериментів та представляти їх результати (СФК-2);
- базові знання принципів організації та проведення хімічних досліджень в лабораторних умовах (СФК-5);
- здатність застосовувати методики якісного та кількісного хімічного аналізу, сучасні методи дослідження при аналізі хімічних речовин (СПК-9);
- розуміння вимог охорони праці та дотримування їх в лабораторних та промислових умовах (СПК-11);

Міждисциплінарні зв'язки.

Успішне засвоєння навчального матеріалу курсу «Комбінаторна хімія» базується на знаннях, отриманих у процесі вивчення таких дисциплін: «Сучасні методи досліджень в хімії», «Стратегія і тактика органічного синтезу», «Великий практикум з біоорганічної хімії», «Медична хімія».

Вивчення курсу «Комбінаторна хімія» забезпечує успішність виконання кваліфікаційної роботи магістра та подальшої роботи за фахом.

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Комбінаторні бібліотеки. Рідкофазний синтез

Тема 1. Вступ. Історія комбінаторної хімії.

Визначення комбінаторної хімії як науки. Мета, предмет та завдання. Історія становлення комбінаторної хімії. Сучасні методи пошуку лікарських засобів. Етапи. Комбінаторний синтез. Hit-compound, lead-compound. «Scaffold».

Тема 2. Стратегія конструювання і синтезу хімічних бібліотек.

Етапи створення комбінаторних бібліотек: планування, відбір building blocks, хімічна апробація синтезу, біологічний скринінг, ідентифікація активних сполук, підтвердження активності, інтерпретація результатів. Бібліотека для random-скринінгу. Цільові бібліотеки. Порівняльна характеристика рідкофазного та твердофазного комбінаторного синтезу.

Тема 3. Комбінаторний синтез в розчинах.

Синтез сумішей. Одностадійні методи синтезу. Двохстадійні методи синтезу. Однореакторні методи синтезу. ТанDEMні реакції. Паралельний синтез індивідуальних сполук. Класичні рідкофазні реакції. Способи очищення реакційних розчинів від домішок. Секвестранти. Синтез з використанням розчинного полімеру.

Тема 4. Твердофазні методи комбінаторного синтезу.

Поняття про твердофазний синтез. Вимоги до методик твердофазного синтезу. Способи проведення твердофазних реакцій. Метод паралельного синтезу. Метод «чайних пакетиків». Метод змішування та розподілення. Методи ідентифікації найбільш активних компонентів: метод мікроманіпуляцій, метод кодування гранул, метод зворотної розгортки (деконволюція).

Розділ 2. Твердофазовий синтез

Тема 5. Способи іммобілізації вихідної сполуки на твердофазному носії.

Лінкери. Вимоги до лінкерів. Класифікація за способом розщеплення зв'язку. Кислотно-розщеплювані лінкери. Основно-розщеплювані лінкери. Сульфонові лінкери. Силіконові лінкери. Лінкери для прикріплення похідних кислот. Лінкери для прикріплення спиртів. Лінкери для прикріплення амінів. Лінкери для прикріплення альдегідів. Кремнійорганічні лінкери.

Тема 6. Основні типи полімерних смол, що застосовуються в комбінаторній хімії.

Виготовлення полімерних смол. Смола Мерифілда. Поперечно зв'язаний полістирол. Поліамідні смоли. Тентагелева смола.

Тема 7. Реакції, що застосовуються в комбінаторній хімії.

Одержання похідних кислот. Синтез похідних амінів. Синтез пептидів і пептидоподібних сполук. Нуклеофільне заміщення. Реакція Міцунобу. Реакції, що каталізуються паладієм. Реакції конденсації. Реакції циклоприєднання. Окиснювально-відновні реакції. Мультикомпонентні реакції.

Тема 8. Синтез гетероциклічних сполук на полімерному носії.

Відщеплення з одночасною конденсацією. Синтез дигідропіридинів. Синтез тетрагідроізохінолінів та дигідроізохінолінів. Синтез індолів за фішером. Синтез імідазолів та бензімідазолів. Застосування реакції Уті.

Тема 9. Методи встановлення структури індивідуальних сполук.

Індексні бібліотеки. Ітераційна процедура розпізнавання речовин. Позиційне сканування. Перспективи розвитку комбінаторного синтезу.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тематичних розділів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
л		лаб.	сам. роб.	л		лаб.	сам. роб.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Розділ 1. Комбінаторні бібліотеки. Рідкофазний синтез								
Тема 1. Вступ. Історія комбінаторної хімії.	11	2	–	9	13	1	–	12
Тема 2. Стратегія конструювання і синтезу хімічних бібліотек.	13	2	2	9	13	1	–	12
Тема 3. Комбінаторний синтез в розчинах.	14	2	2	10	15	1	2	12
Тема 4. Твердофазні методи комбінаторного синтезу.	14	2	2	10	16	2	2	12
Разом за розділом 1	52	8	6	38	57	5	4	48
Розділ 2. Твердофазовий синтез								
Тема 5. Способи іммобілізації вихідної сполуки на твердофазному носії.	16	4	2	10	14	1	1	12

Тема 6. Основні типи полімерних смол, що застосовуються в комбінаторній хімії.	14	2	2	10	13	–	1	12
Тема 7. Реакції, що застосовуються в комбінаторній хімії.	16	4	2	10	12	–	–	12
Тема 8. Синтез гетероциклічних сполук на полімерному носії.	11	2	–	9	12	–	–	12
Тема 9. Методи встановлення структури індивідуальних сполук.	11	2	–	9	12	–	–	12
Разом за розділом 2	68	14	6	48	63	1	2	60
Усього годин	120	22	12	86	120	6	6	108

5. Теми лекційних занять

№ теми з/прогр.	Назва теми	Кількість годин	
		д.ф.	з.ф.
1	Вступ. Історія комбінаторної хімії	2	1
2	Стратегія конструювання і синтезу хімічних бібліотек.	2	1
3	Комбінаторний синтез в розчинах.	2	1
4	Твердофазні методи комбінаторного синтезу.	2	2
5	Способи іммобілізації вихідної сполуки на твердофазному носії.	4	1
6	Основні типи полімерних смол, що застосовуються в комбінаторній хімії.	2	–
7	Реакції, що застосовуються в комбінаторній хімії.	4	–
8	Синтез гетероциклічних сполук на полімерному носії.	2	–
9	Методи встановлення структури індивідуальних сполук.	2	–
Разом		22	6

6. Теми лабораторних робіт

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		д.ф.	з.ф.
1	Прилади та обладнання, що використовуються у комбінаторній хімії	2	–
2	Отримання серії імінів, виходячи з альдегідів та амінів, в умовах паралельного синтезу	2	2
3	Технологія мікросинтезу в плашках	2	2
4	Рідкофазний паралельний синтез в спеціалізованому реакторі паралельного синтезу	2	1
5	Методологія твердофазного синтезу з використанням «білл-борду»	2	1
6	Застосування методу «чайного пакетика»	2	–
Разом		12	6

7. Самостійна робота

№ теми з/прогр.	Назва теми	Кількість годин	
		д.ф.	з.ф.
1	Місце комбінаторної хімії в ланцюгу пошуку нових лікарських засобів. Сучасне призначення комбінаторної хімії.	9	12
2	Синтез та характеристика пептидних бібліотек.	9	12
3	Технологічні рішення та обладнання для автоматизації процесу синтезу бібліотек сполук. Вивчення каталізу. Вивчення механізмів хімічних перетворень. Комбінаторні методи в фізиці. Комбінаторні методи в біології.	10	12
4	Каталітичні комбінаторні процеси. Металоорганічні комбінаторні реакції.	10	12
5	Синтез натуральних продуктів та бібліотек на їх основі. Багатокомпонентні реакції в комбінаторній хімії. Реакція Біжинеллі. Реакція Угі.	10	12
6	Сучасні критерії для дизайну бібліотек хімічних сполук. Фізикохімічні властивості бібліотек та ADME-параметри. Віртуальні бібліотеки та молекулярне моделювання. Хімічний простір та хімічне різноманіття. Коефіцієнт Танімото. Методи аналізу хімічного простору. Розробка та валідація хімічних процедур. Комбінаторні бібліотеки для не медичних цілей.	10	12
7	Основи мікрохвильової хімії. Від класичної хімії до мікрохвильової – переваги і недоліки. Розробка процедур для мікрохвильової хімії. Сучасні задачі та цілі мікрохвильової хімії. Сучасне призначення мікрохвильової хімії.	10	12
8	Технологічні рішення та обладнання для мікрохвильової хімії. Хімічні мікрохвильові печі. Мікрохвильові технології для вирішення задач сучасної науки.	9	12
9	Комбінаторні методи в дослідженні механізмів хімічних перетворень. Комбінаторні методи в розробці промислових та напівпромислових методологій синтезу хімічних речовин. Комбінаторні методи і каталіз. Комбінаторна хімія та матеріалознавство.	9	12
Разом		86	108

Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання студентів є частиною підсумкового контролю. Виконання індивідуального практичного завдання сприятиме систематизації набутих знань про *методи комбінаторного синтезу певного класу органічних сполук*. Оформлюється на стандартних аркушах паперу формату А4, може бути написано зрозумілим почерком або надруковано. Обсяг роботи 10-15 сторінок. Робота містить такі розділи:

- *Вступ.*
- *Основна частина*, яка включає в себе характеристику методу синтезу певного класу сполук:
  1. Назва сполук, представники (формули).
  2. Методи синтезу.
  3. Застосування комбінаторних методів для синтезу сполук цього класу.
  4. Біологічна дія сполук.
- *Висновки.*
- *Список використаної літератури* (подається в алфавітному порядку).

8. Види контролю і система накопичення балів

При викладанні курсу використовується поточний і підсумковий контроль навчальних досягнень студентів. Контроль і оцінювання навчальної діяльності з дисципліни «Комбінаторна хімія» здійснюється за 100-бальною шкалою. Співвідношення між поточним і підсумковим контролем у загальній оцінці навчальної діяльності студента з дисципліни становить 60:40.

	<i>Вид контрольного заходу</i>	<i>Кількість контрольних заходів</i>	<i>Кількість балів за 1 захід</i>	<i>Усього балів</i>
1	Виконання лабораторної роботи та її захист Терміни виконання – тиждень після лабораторної роботи	6	4	24
2	Контрольна робота за результатами вивчення матеріалу <i>Розділу 1</i> (Проводиться в письмовому вигляді)	1	0-14	14
3	Самостійне проходження тестів за матеріалом <i>Розділу 1</i> у системі електронного забезпечення навчання ЗНУ (за умови виконання тестів не менше ніж на 85%. Кількість спроб не враховується. Час не обмежено)	1	0-4	4
4	Контрольна робота за результатами вивчення матеріалу <i>Розділу 2</i> (Проводиться в письмовому вигляді)	1	0-14	14
5	Самостійне проходження тестів за матеріалом <i>Розділу 2</i> у системі електронного забезпечення навчання ЗНУ (за умови виконання тестів не менше ніж на 85%. Кількість спроб не враховується. Час не обмежено)	1	0-4	4
6	Індивідуальне завдання	1	15	40
	Залік (проводиться під час сесії)		25	
Усього		11		100

Поточний контроль передбачає проведення **лабораторних занять** в аудиторії та оцінювання виконання лабораторних робіт.

Лабораторне заняття складається з двох частин: **перша частина** – теоретична, передбачає перевірку володіння студентами теоретичними положеннями та застосування їх під час виконання практичних завдань і розв'язання задач виявлення ступеня засвоєння

теоретичного матеріалу; **друга частина**, експериментальна, включає виконання лабораторної роботи й оформлення звіту. Виконання лабораторних робіт передбачає виконання практичного завдання. Лабораторна робота має бути запротокольована у лабораторному журналі та здана викладачеві до встановленого планом терміну. Оцінка за лабораторне заняття виставляється так: **0-2 бали** – за оформлення, виконання лабораторної роботи, її захист; **0-4 бали** – за оформлення домашнього завдання та робота на парі (теорія).

Після вивчення кожного розділу студенти самостійно проходять **контрольне тестування** в електронному вигляді в системі MOODLE. Можна отримати в **кожному розділі 0-4 бали**.

Підсумковий контроль складається з **індивідуального завдання** (максимально 15 балів) і проведення **заліку** в усній формі (максимально 25 балів); тривалість заліку 2 академічні години. Залік складається з 3-х питань: 1-е і 2-е питання – теоретичні (максимально по 10 балів), 3-є питання – тестове практичне завдання (максимально 5 балів).

Результати виконання студентом індивідуального завдання оцінюються за наступною шкалою:

Вступ (1 бал): формулювання необхідності зазначених знань для професійного становлення майбутнього хіміка.

Основна частина (1-12 балів): повнота розкриття питання (1-4 бали); опрацювання сучасних наукових інформаційних джерел (1-4 бали); цілісність, систематичність, логічна послідовність викладу (1-4 бали).

Висновки (1 бал): уміння формулювати власне ставлення до проблеми, робити аргументовані висновки.

Акуратність оформлення письмової роботи (1 бал).

Загальна оцінка визначається як сума балів, отриманих студентом по кожному пункту.

Виконання індивідуального завдання оцінюється **0-15 балів**.

До складання **заліку** допускаються студенти, які набрали мінімально 35 балів з 60 можливих.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ЗА ШКАЛОЮ ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 69 (достатньо)		
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	0 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

9. Рекомендована література

Основна

1. Орлов В. Д., Липсон В. В., Иванов В. В. Медицинская химия. Харьков : Фолио, 2005. 461 с.
2. Коваленко С. Н., Друшляк А. Г., Черных В. П. Основы комбинаторной органической химии. Харьков : НФаУ «Золотые страницы», 2003. 111 с.
3. Bannwarth W., Hinzen B. Combinatorial Chemistry. Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2006. 689 p.
4. Nicolaou K. C., Hnko R., Hartwig W. Handbook of Combinatorial Chemistry, Wiley-VCH Verlag GmbH, 2002. 1137 p.
5. Miertus S., Fassina G. (Eds.) Combinatorial Chemistry and Technology. Marcel Dekker, New York, 1999. 422 p.

Додаткова

1. Stromgaard K., Krogsgaard-Larsen P., Madsen U. Textbook of Drug Design and Discovery, 4th edition, US : Boca Raton, FL, CRC Press/Taylor & Francis. 2010, 476 pp.
2. Chemical Reviews, 1997, Vol. 97, No 2 (номер присвячено комбінаторній хімії).

Інформаційні ресурси

1. GLARE. Безкоштовне програмне забезпечення, що полегшує та вдосконалює дизайн хімічних комбінаторних бібліотек. URL: <http://glare.sourceforge.net/>
2. SmiLib. Безкоштовний програмний інструмент для швидкого комбінаторного перерахування бібліотек. URL: <https://web.archive.org/web/20090105154339/http://gecco.org.chemie.uni-frankfurt.de/smilib/>
3. Журнал комбінаторної хімії. URL: <https://www.sciencedirect.com/journal/combinatorial-chemistry-an-online-journal>

Погоджено _____

навчальний відділ

«_____» _____